

ارزیابی تیرگی مناسبات آمریکا و جمهوری آذربایجان در سایه تحولات منطقه ای

سرویس آذربایجان / خبرگزاری آران

احمد کاظمی

خبرگزاری آران / سرویس آذربایجان : جمهوری آذربایجان بزرگترین و تنها کشور نفت خیز قفقاز پس از استقلال بمانند تعداد دیگری از جمهوریهای تازه استقلال یافته از شوروی، سیاست غربگرایی و ناتوگرایی و ادغام در نهادهای غربی را به عنوان مهمترین اولویت سیاست خارجی خود قرار داد. اگرچه آمریکا در سال ۱۹۹۲ با تصویب مصوبه ۹۰۷ و یا تحریم کمک های مالی بلاعوض به ج آذربایجان به بهانه محاصره ارمنستان، با بی مهری و تهدید مناسبات خود را با جمهوری آذربایجان آغاز کرد اما دولتمردان باکو طی نزدیک به دودهه اخیر عمدتاً از همراهی با خواسته های آمریکا کوتاهی نکردند. برای اثبات این ادعا، موارد فراوانی وجود دارد.

مشارکت فعال در برنامه های ناتو بویژه از سال ۱۹۹۴ و با عضویت در برنامه مشارکت برای صلح ناتو، خروج از پیمان امنیت دسته جمعی جامعه کشورهای مشترک المنافع در سال ۱۹۹۹ و عضویت در پیمان غربگرایی گوم (متشکل از ج آذربایجان، گرجستان، اوکراین و مولداوی) در سال ۱۹۹۷ بخوبی ماهیت رویکرد سیاسی غربگرایانه باکو را نشان داد. آتچنانچه وفا قلینزاده مشاور سیاسی حیدرعلی اف رئیس جمهوری فقید ج آذربایجان فاش ساخته است مسیر خط لوله باکو – جیحان که ایران و روسیه را از معادلات انرژی قفقاز کنار می گذاشت با فشار آمریکا و با تماس تلفنی بیل کلینتون رئیس جمهوری وقت این کشور با حیدرعلی اف در سال ۱۹۹۹ مشخص شد. جمهوری آذربایجان در سال ۲۰۰۱ به اذعان خود اولین کشور اسلامی که به درخواست آمریکا و در چارچوب باصطلاح ائتلاف مقابله با تروریسم به افغانستان نیرو فرستاد و همین اقدام را در سال ۲۰۰۴ با اعزام نیرو به عراق تکرار کرد. همکاری با رژیم صهیونیستی، همکاری با نهادهای امنیتی و نظامی غربی بویژه ناتو، عدم مخالفت با حضور آمریکا در جمع روسای گروه منیسک برغم خودداری آمریکا از دادن رای مثبت به تمامیت ارضی این کشور در رای گیری مجمع عمومی سازمان ملل، مطرح شدن همکاری باکو با طرح سیا در جابجایی مظنونین تروریستی موسوم به پرواز اشباح و زندانهای مخفی و استقبال از پیشنهاد حضور مشترک آمریکا با روسیه در پایگاه رهگیری موشکی قبله همگی نشاندهنده سابقه پر از امتیازدهی باکو در مناسبات با آمریکا است. اما برغم این رویکرد، مناسبات آمریکا و ج آذربایجان که توسط برخی از محافل ج آذربایجان به صورت خوشبینانه راهبردی عنوان می شد، در ماههای اخیر تیره شده است و طی روزهای اخیر با انتقادات گسترده مقامات ج آذربایجان از آمریکا این تیرگی بخوبی خود را نشان داد. الهام علی اف رئیس جمهوری آذربایجان اخیراً در جلسه هیات دولت بدون نام بردن از آمریکا، افزود آذربایجان نمی تواند از منافع کشوری که منافع آذربایجان را نادیده می گیرد، حمایت کند. اما علی حسن اف رئیس بخش سیاسی و اجتماعی نهاد ریاست جمهوری آذربایجان با صراحت بیشتری با انتقاد از رویکرد آمریکا اذعان کرد واشنگتن از ارمنستان حمایت می کند. علی حسن اف با تاکید بر اینکه جمهوری آذربایجان بارها واقعیت اشغال بخش از اراضی اش توسط ارمنستان را مطرح کرده است افزود محافل آمریکایی در برخورد با این واقعیت تحت تاثیر لابی آرامنه قرار دارند و بیطرف عمل نمی کنند و در ماههای اخیر تلاش آمریکا بر خارج کردن ارمنستان از بحران اقتصادی متمرکز شده است که این موضوع با رسالت میانجیگری واشنگتن به عنوان یکی از اعضای گروه منیسک مغایرت دارد. بدنبال این انتقادات و برغم سفر غیر منتظره میشله فلورنوی معاون وزیر دفاع آمریکا به ج آذربایجان اعلام شد که تمرین مشترک نظامی دو کشور که قرار بود ماه مه آتی برگزار شود، لغو شد.

نمودهای تیرگی مناسبات :

اگرچه محافل غربگرا در ج آذربایجان تلاش می کنند که تیرگی در مناسبات واشنگتن – باکو را رد کنند اما قراین فراوانی برای این موضوع وجود دارد. شاید نکته شروع این روند خودداری باکو از حمایت از نامزدی باراک اوباما در جریان رقابت انتخاباتی با توجه به نگرش منفی باکو به دموکراتها و حمایت از جان مک کین جمهوریخواه بود. در چنین روندی نیز برغم اینکه ماموریت آندرسی سفیر سابق آمریکا در باکو در ژوئن ۲۰۰۹ تمام شده است اما آمریکا تاکنون سفیر جدیدی را تعیین نکرده است و مسئولان سفارت آمریکا نیز دلیل این موضوع را پروسه اداری عنوان کرده اند.

ج آذربایجان از اول ژانویه ۲۰۰۹ پخش رادیو آزادی آمریکا و چند رادیو غربی از طول موج های داخلی در این کشور را ممنوع کرد که با اعتراض گسترده غربی ها مواجه شد. آمریکا در اواخر سال ۲۰۰۹ برای جدایی طلبان قره باغ کمک مالی هشت میلیون دلاری برای سال ۲۰۱۰ تعیین کرد که منجر به یادداشت اعتراض وزارت امورخارجه آذربایجان و پاسخ مبهم و با تاخیر یک ماهه آمریکا شد. البته آمریکا از سال ۱۹۹۲ به جدایی طلبان قره باغ که بیست درصد از خاک ج آذربایجان را اشغال کردند کمک مالی می کند اما آنچه در رفتار اخیر موجب ناخرسندی مقامات ج آذربایجان شد، این بود که واشنگتن بر خلاف رويه هشت سال گذشته (از ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۹ که مصوبه ۹۰۷ به حال تعلیق درآمد) کمک مالی بلاعوض برای سال ۲۰۱۰ برای ج آذربایجان پیشنهاد نکرد، اما بیش از چهل میلیون دلار برای ارمنستان اختصاص داد.

همزمان با این اقدامات، تبلیغات تند و زهر آگین و در بسیاری از موارد بی اساس بخش آذری رادیو آزادی آمریکا که وابسته به سیا است علیه دولت باکو، بخوبی تیرگی مناسبات را نشان داد. مقاله روزنامه واشنگتن پست درباره املاک حیدر و لیلیا علی اف فرزندان الهام علی اف در دوی و انعکاس گسترده این موضوع توسط سایت اینترنتی رادیو آزادی، فراهم کردن زمینه توهین و تمسخر به مقامات ج آذربایجان در بخش آذری سایت اینترنتی رادیو آزادی همگی نوع نگاه دیپلماسی کاخ سفید در دوران اوباما به باکو را نشان می دهد. تبلیغات منفی رادیو آزادی علیه دولت باکو طی ماههای اخیر به حدی بوده است که محافل غربگرایی ج آذربایجان از ترس رسوایی و بحران پاسخگویی، به صورت سازماندهی شده به سیاهه نمایی علیه بخش آذری شبکه سحر ایران که به دنبال تقویت پیوندهای دوستی دو کشور است دست زدند تا تبلیغات رادیو آزادی را در حاشیه قرار دهند.

اوج سیاست تحقیر آمریکا علیه آذربایجان و تیرگی مناسبات دو کشور خودداری باراک اوباما رئیس جمهوری آمریکا از دعوت الهام علی اف به نشست باصطلاح امنیت هسته ای واشنگتن بود که ۱۳۰۱۲ آوریل (۲۳ و ۲۴ فروردین) برگزار شد. اهمیت این موضوع از آن جهت است که اولاً از میان سه کشور قفقاز جنوبی (گرجستان، ارمنستان و ج آذربایجان) تنها رئیس جمهوری آذربایجان به این نشست دعوت نشد. دوم اینکه علی اف در شرایطی به این نشست دعوت نشد که باراک اوباما در دیدار با سرژسریکیسیان و دیمیتری مدودیف روسای جمهوری ارمنستان و روسیه و رجب طیب اردوغان نخست وزیر ترکیه علاوه بر روند عادی سازی مناسبات آنکارا – ایروان، موضوع مناقشه قره باغ را بررسی کرد، حال آنکه جمهوری آذربایجان طرف اصلی این مناقشه محسوب می شود. جالب اینکه مقامات سفارت آمریکا در باکو در عذری بدتر از گناه مدعی شد که پروسه اداری و از قلم افتادن نام رئیس جمهوری آذربایجان از فهرست مدعوین عامل حضور نیافتن علی اف در واشنگتن بوده است. سایت اینترنتی رادیو آزادی نیز با تمسخر این موضوع مدعی شد که علی اف از قهر اینکه اوباما وی را به نشست هسته ای واشنگتن دعوت نکرده است، نوشت وی حتی در مراسم خاکسپاری لخ کازینسکی رئیس جمهوری لهستان نیز شرکت نکرد.

در چنین شرایطی بود که کاسه صبر مقامات ج آذربایجان لبریز شده و آنها به انتقادات بی سابقه از آمریکا پرداختند و بدنبال آن تمرین مشترک نظامی دو کشور که قرار بود ماه مه البته در ناحیه ای بسیار دور از قره باغ برگزار شود، لغو شد.

ارزیابی علل تیرگی مناسبات :

در چنین شرایطی سوال بسیار مهمی که مطرح است اینکه عامل تیرگی مناسبات امریکا و جمهوری آذربایجان چیست؟ بنظر می رسد عوامل مختلفی در این خصوص مشارکت دارند و نمی توان به دلیل تک عنصری اشاره کرد. اما بنظر می رسد برخی از دلایل نقش پررنگی دارند. برخی از کارشناسان در پاسخ به این سوال به خودداری باکو از طرح انتقال گاز نابوکو که بشدت مورد حمایت امریکاست، اشاره می کنند. الهام علی اف رئیس جمهوری آذربایجان سال گذشته اعلام کرد که کشورش حاضر به سرمایه گذاری در این طرح نیست و تنها اگر کشورهای ذینفع هزینه خط لوله را تقبل بکنند باکو در آن مشارکت می کند، حال آنکه امریکا انتظار دارد باکو بمانند طرح باکو – جیحان بخش اعظم هزینه احداث خط لوله نابوکو را پرداخت کند.

عامل دیگری که مطرح می شود ناخرسندی امریکا از گسترش همکاری ج آذربایجان با روسیه است که اوج آن در سال ۲۰۰۹ و سفر دیمیتری مدودیف رئیس جمهوری روسیه به باکو بود که منجر به عقد قرارداد خرید پنج میلیارد متر مکعب گاز میان دو کشور شد. البته جمهوری آذربایجان از سال ۲۰۰۲ و بعد از سفر وقت ولادیمیر پوتین به باکوو تمدید اجاره پایگاه رهگیری موشکی قبله ، در سیاست دوری از روسیه تجدید نظر کرده است و این روند بویژه بعد از اجرای سناریو انقلاب های رنگین توسط غربی ها در منطقه و نیز بعد از جنگ پنج روزه اوت ۲۰۰۸ اوستیای جنوبی تشدید یافته است که نمود آن همکاری تنگاتنگ ج آذربایجان با روسیه در زمینه مبارزه با گروههای جدایی طلب قفقاز شمالی است. برخی از کارشناسان نیز یکی از دلایل این موضوع را تحرکات در روابط باکو و تهران عنوان می کنند. محافلی در ج آذربایجان هستند که برای استفاده در چانه زنی ها تلاش دارند اینگونه وانمود سازند که همکاریهای ایران و ج آذربایجان موجب ناخرسندی واشنگتن شده است، همانطوریکه همکاریهای ترکیه و ایران موجب ناخرسندی کاخ سفید شده است. واقعیت این است که با تحرک دیپلماسی ایران طی یک سال اخیر تحرکات جدی درمناسبات باکو و تهران ایجاد شده است. سفر مقامات ج آذربایجان از جمله رئیس پارلمان و وزیر امور خارجه به ایران، لغو یکطرفه روادید از سوی ایران برای اتباع ج آذربایجان، توافق اولیه برای فروش گازج آذربایجان به ایران و موافقت باکو با ورود ایران به موضوع قره باغ نشاندهنده این موضوع است. ضمن اینکه رئیس جمهوری آذربایجان از فعالیت های صلح آمیز هسته ای ایران حمایت کرده است. شکی نیست که با توجه به اشتراکات فراوان ایران و ج آذربایجان و مسایل ژئوپلیتیکی منطقه ، امریکا و رژیم صهیونیستی هیچ گاه موافق گسترش و جهش در مناسبات تهران و باکو نیستند، اما واقعیت این است که ج آذربایجان به موازات این موضوع ، با غرب و رژیم صهیونیستی نیز همسویی کرده است. باکو در یک سال اخیر میزبان شیمون پرز رئیس، آویگدور لیبرمن وزیرامور خارجه و ایهودا اولمرت نخست وزیر سابق رژیم صهیونیستی بوده است و چنانچه اواسط اسفند گذشته برخی از مطبوعات ج آذربایجان با استناد به گزارش عملکرد دولت ج آذربایجان در سال ۲۰۰۹ به پارلمان این کشور فاش کردند باکو به آژانس انرژی اتمی امریکا اجازه نصب باصطلاح دستگاههای کنترل و تشخیص تشعشعات اتمی را در نقاط مرزی با ایران از جمله در صدرک و جلفا را داده است. از اینرو بنظر می رسد دلایل دیگری موجب تیرگی مناسبات باکو واشنگتن شده است. در این خصوص می توان به دو موضوع مهم اشاره کرد. اول اینکه امریکا برای اهداف دراز مدت خود بدنال تقویت جناح غربگرای مخالف دولت درساختارهای حاکمیتی ج آذربایجان است. در نوامبر سالجاری میلادی در ج آذربایجان انتخابات پارلمانی برگزار خواهد شد. به ادعان برخی از مطبوعات ج آذربایجان احزاب مخالف غربگرا خصوصاً احزاب عضو ائتلاف آزادی شامل دموکرات، اصلاح طلبان جبهه خلق، توسعه مدنی، لیبرال دموکرات و مساوات که مه ۲۰۰۵ از این ائتلاف خارج شد، با سفارتخانه های امریکا و کشورهای غربی ارتباط نزدیکی دارند . این احزاب از یکی دو ماه پیش بارها درخواست مجوز برای تظاهرات کردند که شهرداری باکو با آن مخالفت کرده است . حتی سیاوش نوروز اف از مسئولان حزب حاکم ینی آذربایجان اواسط فروردین گذشته در پاسخ به انتقادات نمایندگان پارلمانی حزب غربگرای مساوات مبنی بر نقض اصل آزادی اجتماعات توسط دولت ، این حزب را به جیره خواری از امریکا متهم ساخت و گفت برخی از احزاب بمحض اینکه امریکا پولی در اختیار آنها قرار می دهد شروع به تظاهرات می کنند. اگرچه ممکن است که این تحرکات امریکا برای اخذ امتیازات بیشتر از باکو در قبل از انتخابات پارلمانی باشد ولی تحرکات مشکوک واشنگتن این بدبینی را در دولتمردان باکو ایجاد کرده است که کاخ سفید با تلاش برای وارد کردن تعدادی قابل توجهی از مخالفان به پارلمان در انتخابات نوامبر۲۰۱۰، هدف تغییر الهام علی اف در انتخابات ریاست جمهوری ۲۰۱۳ را دنبال می کند. بویژه اینکه با اصلاح قانون اساسی درهمه پرسی مارس سال ۲۰۰۹، الهام علی اف خواهد توانست در این انتخابات شرکت کند. رئیس جمهوری آذربایجان بخوبی شاهد نحوه برخورد امریکایی ها با ادوارد شوارنادزه رئیس جمهوری گرجستان در سال ۲۰۰۳ است که برغم امتیازاتی که به امریکا داده بود، غرب آن را فدا کرد. طی ماههای اخیر تحولاتی نظیر واکنش شدید امریکا و کشورهای غربی به دستگیری دو عضو سازمان جوانان آذربایجان که سابقه انتقاد شدید ازدولت علی اف را دارند ولی به اتهام درگیری دررستورانی بازداشت شدند بخوبی نشاندهنده تلاش واشنگتن برای راه اندازی نافرمانی های مدنی در ج آذربایجان است .

نکته دوم به تحرکات و موضع گیری های امریکا در قبال مناقشه قره باغ و روند عادی سازی مناسبات ترکیه و ارمنستان بر می گردد. امریکا به دلایل مختلف از جمله تحت تاثیرلابی ارمنه و با توجه اهداف اش در قفقاز بویژه درباره روسیه بدنال عادی سازی مناسبات ترکیه و ارمنستان و بازگشایی مرزود کشوراست. در این راستا نیز وزیران امور خارجه ترکیه و ارمنستان دهم اکتبرسال گذشته در زوریخ سوئیس با حضور وزیران امور خارجه امریکا، روسیه و فرانسه دو پروتکل امضاء کردند. این موضوع منجر به ناخرسندی ج آذربایجان شد که معتقد است تا قبل از آزادی اراضی اشغالی این کشور نباید مرز ترکیه و ارمنستان باز شود. از اینرو باکو حتی اقدام به هشدار به آنکار بویژه درباره تجدید نظر در همکاریهای انرژی خبر داد . تحت تاثیر این موضوع و همچنن مسایل داخلی ترکیه و برخی از معادلات منطقه ای ، برغم اینکه پارلمان ارمنستان این دو پروتکل را تصویب کرد اما پارلمان ترکیه آن را بررسی نکرد. در چنین شرایطی اوباما در دیدار با اردوغان و سرکیسیان در واشنگتن کوشید در روند عادی سازی مناسبات ترکیه و ارمنستان تحرک ایجاد کند. اگر چه ائتلاف حاکم ارمنستان دوم اردیبهشت و دو روز قبل از سالروز کشتار ۱۹۱۵ ارمنه با اعتراض به پیش شرط های ترکیه ، روند اجرای پروتکل ها را متوقف کرد اما بنظر می رسد همین موضوع باعث فشار بیشتر امریکا به ترکیه جهت خودداری از طرح پیش شرطها از جمه مساله قره باغ خواهد شد . اوباما تاکید دارد که روند عادی سازی مناسبات ترکیه و ارمنستان ربطی به مناقشه قره باغ ندارد. درباره مناقشه قره باغ نیز امریکا به دنبال اجرای مدل کوزوو است. در این راستا امریکا از سال گذشته و با انتصاب روبرت برادکه که از تنورسین های استقلال کوزوو است به سمت رئیس امریکایی گروه مینسک به شدت ج آذربایجان را برای پذیرش طرح مادرید که در آن جدایی رسمی قره باغ تحت پوشش همه پرسی پیش بینی شده است تلاش می کند . این در شرایطی است که پذیرش این طرح میتواند به پاشنه آشیل دولت الهام علی اف تبدیل شد و به همین جهت است که مقامات ج آذربایجان از جمله ضیافت عسکراف معاون پارلمان ج آذربایجان با انتقاد از امریکا از فرا رسیدن زمان تغییر ترکیب گروه مینسک سخن گفته و تاکید کردند که امریکا به اشغالگری ارمنستان توجه ندارد.

مجموع این عوامل نشان دهنده ناکارآمدی و شکست رویکرد غربگرایی و ناتوگرایی ج آذربایجان است. واقعیت آن است ج آذربایجان در روند غربگرایی اغلب امتیازات موردنظر واشنگتن را داده است، اما حتی اگر امتیازات جدیدی نیز بدهد تغییری دراستراتژی امریکا درباره وادار کردن باکو به چشم پوشی از قره باغ تغییر ایجاد نخواهد شد. در این راستا تجربه حدود دو دهه عملکرد امریکا بویژه در چارچوب گروه مینسک پیش روی مقامات ج آذربایجان است . از اینرو نیز بسیاری از محافل آذری تغییر در رویکردهای باکو را یک نیاز جدی برای منافع ملی این کشور می دانند. در این روند مطرح شدن طرحهایی نظیرمحور ایران، ترکیه و ج آذربایجان و همچنین پیشنهاد ایران برای نشست وزیران خارجه سه کشو ایران ، ج آذربایجان و ارمنستان فرصت های مهمی در برابر باکو ایجاد می کند و انتظار می رود در سفر آتی رامیز مهدی اف رئیس نهاد ریاست جمهوری آذربایجان به ایران و سفر وزیر کشور ایران به باکو افق های جدیدی برای همکاری منطقه ایجاد شود .

پایان پیام.